

Øm Klosters
Venner

Nyhedsbrev
Nr. 25
2022

Øm Kloster Museum Jubilæumsnummer

Øm Klosters Venner

Bestyrelsen

Torben Christensen (**Formand**)
Haldursvej 30, 8680 Ry
Tlf. 30 27 32 74
rybogry@hotmail.dk

Aase Hulgaard (**Næstformand**)
Munkevej 5, Emborg, 8680 Ry
Tlf. 86 89 87 65
aasehulgaard@icloud.com

Birgitte Bang-Madsen (**Kasserer**)
Brandevej 6, 8766 Nørre Snede
Tlf. 20 78 89 95
8766bbm@gmail.com

Ida Ebbensgaard Jensen (**Sekretær**)
Vadestedet 4, 8680 Ry
Tlf. 22 32 79 23
ida.mej@hotmail.com

Susanne Gram
Ingerslevvænget 5, 8310 Tranbjerg J
Tlf. 86 29 44 41
susannegram@hotmail.com

Eva Jensen
Fæstibakke 9, Gl. Rye, 8680 Ry
Tlf. 30 69 90 60
knud.eva@jensen.mail.dk

Jørgen Højland
Odinsvej 2, 8680 Ry
Tlf. 21 62 69 35
jhoeljandry@gmail.com

Kristian R. Skovmose (**1. sup.**)
Gl. Ryevej 9, 8740 Brædstrup
Tlf. 61 63 30 01
kristian@skovmose.biz

Ingeborg Doktor (**2. sup.**)
Thorsvej 37, 8680 Ry
Tlf. 86 89 25 34
ingeborg@k-doktor.dk

Redaktion

Lene Møllerup
Susanne Gram
Ida Ebbensgaard Jensen
Birgitte Bang-Madsen
Ingeborg Doktor
Bent Koed Doktor (prepress)

Nyhedsbrevet udsendes af museumsforeningen *Øm Klosters Venner*, der er en sammenslutning af personer med interesse for klostrets historie og museets virke.

Indhold

Forord	3
Jubilæumsaktiviteter	4
Øm Kloster 1172-2022	5
Mindeord for Jan Andersen	8
Krucifikset fra Gl. Rye	9
Sommerudflugt	19
Udgravningerne af Øm	20
Mindeord for Tove Tindall	23
Slotskirken fylder 450 år	24
Kirkelige tekstiler	26
Formandens beretning	30
Pavebesøg 1989	33
Århusbispens og Hellig Niels	41
Gave fra foreningen	44
Øm Kloster fyldte 800 år	45
Vandretur fra Vitskøl	50
Vigtige årstal	54
Kalender for 2022	<i>Bagsiden</i>

Forsiden:

*Munkene går fra Vitskøl d. 5. marts 2022.
Foto: Lene Møllerup.*

Fotos: Øm Kloster Museums Arkiv / Lene Møllerup
(medmindre andet er nævnt).

ISSN 1602-7256

Tryk: Kamark Grafisk

Forord til Nyhedsbrev nr. 25

Af Torben Christensen

Det er en kæmpe fornøjelse at kunne videregive dette dobbelte jubilæumsnummer af Øm Klosters Venners Nyhedsbrev (medlemsblad) til jer. Bladet er nr. 25 i rækken, og vi kan samtidig og ikke mindst fejre 850 året for tilblivelsen af Øm Kloster. Dette kunne være en anledning til lige kort at fortælle foreningens og nyhedsbrevets historie.

I efteråret 1993, mere præcist 28. okt., havde gode folk indkaldt til stiftende generalforsamling for at danne, hvad der kom til at hedde ”Øm Kloster Museumsforening”. På generalforsamlingen 7. marts 2001 ændrede foreningen navn til ”Øm Klosters Venner”, og samme år udkom det første nyhedsbrev, dvs. faktisk 2, for bestyrelsen lavede et blad både forår og efterår. Begrundelsen var, at man var bange for ikke at kunne fastholde medlemmernes interesse for Øm. Denne praksis holdt i 3 år, hvorefter alle senere bestyrelser har haft mod til at nøjes med et nyhedsbrev om året.

I 2007 blev Øm Kloster Museum, som indtil da havde været en selvejende institution, lagt sammen med Skanderborg Museum. I dag er Venneforeningen repræsenteret med et medlem i Museum Skanderborgs bestyrelse og 3 medlemmer i Kontaktudvalget (et organ der binder diverse venneforeninger sammen med Museum Skanderborgs bestyrelse).

Jeg håber, alle vil tage godt imod Nyhedsbrev nr. 25 og bakke op om aktiviteter på museet, ikke mindst arrangementer, der vedrører 850 året for munkenes ankomst til Øm.

Vi ses på Øm.

Torben Christensen

Formand for Øm Klosters Venner

Øm Klosters Venner

Bliv medlem af venneforeningen og få gratis adgang til Museum Skanderborg og tilsendt et medlemsblad (som dette) en gang om året.

Du kan tegne et personligt medlemskab på 100 kr. eller et husstandsmedlemskab på 150 kr. til foreningen Øm Klosters Venner. Et husstandsmedlemskab dækker samtlige personer på den tilmeldte adresse.

Jubilæumsaktiviteter

JUBILÆUMSÅR 2022

Fejringen af 850 året for munkenes ankomst til Øm vil ske henover året. Nogle aktiviteter er fastlagt, mens andre i skrivende stund stadig er under planlægning.

Første begivenhed er vandreturen fra Vitskøl til Øm. Turen sker i etaper, nogen med overnatninger, andre som dagsture. Vandreturen finder sted i marts og april 2022. Man kan gå med på en eller flere etaper eller bare dele af en etape. Mere om vandreturen kan læses andet sted i bladet.

For dem der ikke vandrer, bliver der en anden mulighed for at besøge Vitskøl Kloster. Øm Klosters Venners sommerudflugt går til Vitskøl Kloster søndag d. 12. juni i bus med guider til ruin, kloster og have. Læs mere om sommerudflugten andet sted i bladet.

Lige nu ser vi desuden på mulighederne for at lave en tur til Kalvø, en biografteater i Ry og en konference om Øm Kloster og klostrenes rolle som kulturbærere lokalt, nationalt og internationalt, hvis vi kan opnå støtte og økonomisk opbakning.

Så hold øje med museets hjemmeside, www.museumskanderborg.dk, hvor nye arrangementer løbende lægges op.

Kalvø i Skanderborg sø. Den lille og svært tilgængelige ø på ca. 3,6 hektar var begrænsende for klostrets udvikling. Derfor rejste de fra øen i 1172.

Øm Kloster 1172-2022

Af Lene Mollerup

I 2022 er det 850 år siden Øm Kloster blev grundlagt på den smalle sandtange mellem Mossø og Gudensø. Vi har den udførlige beretning om grundlæggelsen fra Øm Klosters Krønike (1207-1267). Håndskriftet befinder sig i dag i originaludgaven på det Kongelige Bibliotek, København. Heri kan vi læse, at munkene skulle så grueligt meget igennem, inden de fandt det helt rigtige sted.

*Vitskøl Kloster i Himmerland,
hvorfra munkene begyndte deres rejse 16. februar 1165.*

Vejen til Øm

Øm Klosters Krønike fortæller om munkenes rejse fra Vitskøl Kloster til Øm. En rejse, der endte med at tage syv år.

I februar 1165 udsendte abbed Henrik i Vitskøl Kloster en gruppe munke for at grundlægge et kloster ved Sminge (Småenge) i Gudenådalene, på jord skænket af biskop Eskil af Aarhus. Det viste sig, at stedet var for fattigt og utilstrækkeligt. Men med hjælp fra abbed, bisp og konge flyttede munkene i 1166 til Veng Kloster. I Veng fandtes et benediktinerkloster, som

Klosterstedet ved Sminge, hvor Voel Å løber ud i Sminge sø. Her var munkene kun kortvarigt. Der er intet bevaret fra klostertiden på stedet.

I Veng boede munkene i perioden 1166-1168. Kirken findes stadig og er Danmarks ældste stående klosterkirke.

kom til at indgå i det nye cistercienserkloster.

Forholdene i Veng var gode, men en lokal adelskvinde, fru Margareta, som var i familie med kongen, gav sig til at forfølge munkene. Fru Margareta ønskede at grundlægge et nonnekloster, og munkene kom i vejen for hendes planer. Hun tilbød dronningen guldringe og kirkepyrdelser som bestikkelse. Ting, som hun tillægges at have røvet fra Veng kirke. Stridighederne blev for meget for munkene, så de besluttede sig at søge væk fra Veng, til øen Kalvø i Skanderborg sø.

De samlede deres ejendele og flyttede i 1168 med råd og hjælp fra bisp og konge til øen Kalvø. På øen boede to benediktinermunke, men hvad der blev af dem, vides ikke. På Kalvø blev hverdagen besværlig i længden. Der var problemer med at komme til og fra øen, når vejret var dårligt, og det var ikke muligt at bygge bro til fastlandet, både på grund af afstand og søens dybde.

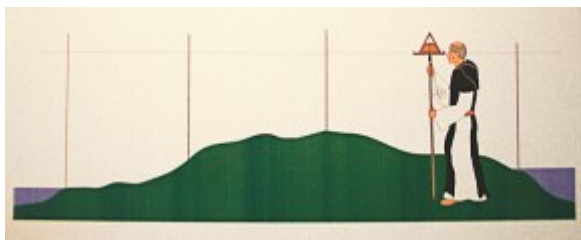
Efter fire år på øen blev vanskelighederne for store, og atter engang brød munkene op i deres søgen efter et nyt sted.

Cara Insula – Øm Kloster

I munkenes søgen efter et egnet sted at slå sig ned, kom de i foråret 1172 til Øm. I Øm Klosters Krønike står der:

”..og (de) kom så til en grund som hedder Øm, omgivet til alle sider af vand og moser, og fandt der nærved skoven mellem to søer Mossø og Guldensø, et sted, der var tæt overgroet med mange buske, og som tyktes dem at egne sig vel”.

Den ingeniørkyndige munk, Martin, opmålte området og fandt, at det var muligt at grave kanaler henover den ca. 700 meter lange sandtange. Formålet var at etablere en vandforsyning til et kommende kloster. Krøniken skriver

Tegning af Holger Garner, der viser hvordan munken Martin målte vandstanden i søerne og højden af landet imellem dem, og fandt ud af, at det var muligt at sikre vandforsyning til klostret.

Øm Klosters Krønike er et håndskrift skrevet på Øm Kloster i perioden 1207 -1267. Her opslået på beskrivelsen af hvordan munkene flyttede fra Kalvø til Øm.

videre:

”En kunstfærdig munk hr. Martin målte da med et blylod vandstanden i begge søer og højden af det land, der skulle gennemgraves mellem dem, og derved fandt de, at vandstanden i den søndre sø var en alen højere end i den nørre”.

En alen er ca. 60 cm. Munkene glædede sig over det nyfundne sted. De solgte deres ejendomme omkring Kalvø, men krøniken fortæller også, at det ikke var uden problemer at overtage jorden i Øm. En rig bonde med navnet Api Hals ville ikke sælge sin jord. Men så en nat drømte han om en mærkelig, stor og smuk kirke, og han hørte Jomfru Maria true med en brat død, hvis han modarbejdede munkene. Herefter skyndte han sig at sælge sin ejendom til munkene.

I Øm fandt de endelig et egnet klostersted. De kaldte stedet for Cara Insula, som er latin og betyder ”Den elskede ø”, og her blev de i fire århundreder – ruinerne af klostret ligger her stadig den dag i dag 850 år efter, at munkene valgte stedet (se side 55).

Mindeord for Jan Bech Andersen

Jan havde en særlig interesse for arkæologi og kulturhistorie. Han kunne se potteskår fra fortiden ligge oven på en nypløjet mark, og den egenskab brugte han også på Øm Kloster, hvor han med sit øjemål fandt et middelalderligt nålehus drejet i ben samt et utal af potteskår. Hans passion for Øm Kloster var tydelig, og han har altid haft et øje for, hvordan han kunne hjælpe klostret både med sin tid og økonomisk. Han vil af mange være kendt og elsket for sine fantastiske loppemarkeder på Øm Kloster, hvor han stod for indsamling af lopper og afholdelse af loppemarkeder, hvor overskuddet gik ubeskåret til Øm Kloster Museum. I Øm Klosters Venner og på Øm Kloster Museum vil Jan blive husket for sin vigtige rolle som et aktivt bestyrelsesmedlem og en stor hjælp ved arrangementer og aktiviteter. Han var den, hvis hukkommelse inden for foreningen gik længst tilbage, for han var med i bestyrelsen af Øm Klosters Museumsforening, senere Øm Klosters Venner, fra den blev grundlagt i 1993 og frem til sin død.

Jan Bech Andersen

*16. april 1946.

† 21. januar 2022.

Ære være hans minde.

Jan (yderst til venstre) som guide på ØKV tur til Den Genfundne Bro 17. september 2016.

Et klosterkrucifiks?

- undersøgelser af krucifikset fra Sct. Søren's Kirke i Gl. Rye

Af Lene Møllerup

En morgen i juni 2020 blev det store krucifiks nedtaget fra nordvæggen i Sct. Søren's Kirke i Gl. Rye. Kirken skulle renoveres, og alt inventar blev derfor fjernet forud for dette arbejde. Museets medarbejdere var med, og var spændte på at nærstudere korset og den store træfigur fra 1500-tallet. Særligt fordi det igennem tiden er antydnet, at krucifikset kunne have hængt i Øm Klosterkirke. Tanken var opstået på grund af krucifiksets størrelse. Måske var det sammen med de to store gravsten over biskop Svend og abbed Peder Sørensen overført til Sct. Søren's Kirke ved nedrivningen af Øm Klosterkirke i 1561?

I det følgende vil vi kigge lidt nærmere på krucifikset fra Sct. Søren's Kirke og sammenligne med kendte danske cistercienserkrucifikser for at undersøge muligheden for, om krucifikset stammer fra Øm Kloster.

Måske fra Øm Kloster?

Tanken om, at krucifikset i Sct. Søren's Kirke kunne stamme fra Øm Kloster, er ikke ny. Det meget store krucifiks på næsten fire meter i højden synes at være for stort til Sct. Søren's Kirke. I 1808 nævnte kirkens sognepræst, at krucifikset er ”vel stort til at hænge efter kirkens højde”.

Det store krucifiks fra Sct. Søren's Kirke tages ned. Foto: Susan Kipp.

Bagsiden af korset. Foto: Susan Kipp.

Men hvad er så forskellen på et krucifiks fra en cistercienserklosterkirke i forhold til et ”korbuekrucifiks” fra en sognekirke? Der er to forskelle: Krucifiksets dobbeltsidighed og størrelse. I cisterciensernes kirker fandtes et krucifiks mellem munkenes og lægbrødrenes kor. Her hang det, eller stod på den skranke, der adskilte de to kor. Dette krucifiks kunne ses fra begge kor og var derfor dobbeltsidigt. Det vil sige, at der var to fremstillinger af den korsfæstede frelser: på den ene side en figur og på den anden side et malet billede.

I almindelige sognekirker brugte man et ”korbuekrucifiks”, der i den katolske tid havde sin placering over eller i korbuen på grænsen mellem kor og skib. Dette krucifiks var ikke dobbeltsidigt.

Krucifikset fra Sct. Søren's Kirke

Både korstræet og figuren på krucifikset fra Sct. Søren's Kirke er lavet af egetræ. Korstræet måler cirka 382 cm i højden, mens den over legemsstore Kristusfigur måler cirka 202 cm. Kristusfiguren fremstår i dag uden farve med undtagelse af det guldbelagte lændeklæde. Krucifikset dateres til omkring år 1500. I 1899 omtales krucifikset som istandsat og afrenset for farve. I dag ses der endnu svage farvespor af grønt og rødt på tornekrone. Krucifikset blev i 1930 restaureret og opmalet, særligt med forgyldninger på Kristusfigurens lændeklæde.

*Nærbillede af hovedet.
Foto: Susan Kipp.*

Firpassenes baggrunds-
farve blev malet blå,
evangelisttegneses skrift-
bånd malet grå, navne-
indskrifterne malet med
sort, og korstræets kanter
blev malet brungule.

Visuel undersøgelse af krucifikset

Ved nedtagelsen blev det muligt at komme helt tæt på det store krucifiks og se korset og figuren i sin helhed. Ret hurtigt kunne det konstateres, at korstræ og figur var kraftigt afrenset, og at der på korstræets bagside ikke var spor efter en malet Kristusfigur. Korstræets bagside havde dog svage spor efter rødlig bemaling, som var nedsivet i sprækker i træet. Der kunne, foruden de omtalte farvespor på torne-kronen, også observeres spor efter en rød bemaling i Kristusfigurens sidesår.

*Nærbillede af fødderne.
Foto: Susan Kipp.*

Cisterciensernes triumfkrucifikser i Danmark

Fra Danmark og det gammeldanske område Slesvig kendes fem forskellige triumfkrucifikser, der stammer fra cisterciensernes kirker, se tabel 1. Tre af dem findes stadig i de bevarede klosterkirker i Sorø (to krucifikser) og Løgum, mens de to sidste er flyttet til sognekirker, efter at klosterkirkerne blev nedrevet eller ombygget (Holme og Ryd). De fem krucifikser stammer fra perioden ca. 1247 – 1515.

Sorø Klosters krucifikser

Det ældste krucifiks er et unggotisk krucifiks fra tiden kort efter 1247. Dette krucifiks måler 556 cm i højden, og Kristusfiguren, der er udskåret direkte i korstræet i lav relief, måler ca. 238 cm. I dag står korset rensat for farve og har kun enkelte forgyldninger. Korstræet var oprindeligt prydet med ædelsten. Bagsiden af korset er ikke undersøgt, så det vides ikke, om korset har været dobbeltsidigt.

Det andet krucifiks i Sorø klosterkirke er et sengotisk arbejde fra 1527, fremstillet af billedskærer Claus Berg. Dette krucifiks er næsten otte meter højt og har en realistisk cirka tre meter høj gengivelse af den døende Kristus. Korsets og figurens farver er naturalistiske og genopmalede, efter at de i en tidligere restaurering i 1846-47 var blevet overmalet.

Løgum Klosters krucifiks

I Løgum Klosters kirke findes et triumfkrucifiks fra tiden cirka 1325-1350. Det nuværende korstræ og de omkringstående sidefigurer er af nyere dato (fra 1800-tallet). Krucifikset

Unggotisk krucifiks fra Sorø Klosterkirke, ca. 1247.

Foto: Bent Koed Doktor.

Tabel 1

Danske cistercienser krucifikser	Datering	Kristusfigur, længde i cm	Korstræ, længde i cm	Dobbelt-sidedigt krucifiks
Sorø 1	Ca. 1247	238	556	Er ikke undersøgt
Løgum	1325-50	265	Kendes ikke	Ja
Ryd	Ca. 1475	Ca. 200	Ca. 400	Ja
Gl. Rye	Ca. 1500	202	382	?
Holme	Ca. 1515	152	300	Er ikke undersøgt
Sorø 2	1527	Ca. 300	Ca. 800	Ja

*Sengotisk krucifiks i Sorø Klosterkirke fra 1527 (forside og bagside).
Foto: Ib Nicolaisen.*

Løgum Klosters krucifiks cirka 1325-50.

er i dag placeret på en bjælke i korbuen, flankeret af de nyskårne sidefigurer. Kristusfiguren er 265 cm høj, men størrelsen på det oprindelige korstræ kendes ikke. Det gamle korstræ blev nemlig kasseret ved restaureringen i 1913-26, dog med undtagelse af det øverste firpas, som blev indsendt til Nationalmuseet. Dette firpas bærer farvespor efter en siddende figur, og farvespor på bagsiden viser, at Løgum-krucifikset var dobbeltsidigt.

Holme Klosters krucifiks

Omkring 1515 fik klosterkirken et krucifiks skåret af billedskærer Claus Bergs værksted. Efter reformationen stod krucifikset, kristusfigur og sidefigurer en tid på kirkeloftet. I 1880 blev krucifiks og to sidefigurer af henholdsvis Jomfru Maria og evangelisten Johannes hentet frem af kirkeloftet. Kristusfiguren, der tidligt blev bortsolgt til Fjenneslev Kirke på Sjælland, måler 152 cm, mens de to sidefigurer kom til Tirsted Kirke på Lolland, måler cirka 130 cm i højden. Selve korstræet, der måler cirka 300 cm i højden forblev i Holme Kirke. Korstræets bagside er ikke undersøgt for farvespor. (se næste side).

Ryd Kloster

Ryd Kloster ved Flensborg findes ikke mere, men et krucifiks, der formodes at stamme fra Ryd Kloster, hænger nu i den nærliggende sognekirke Munkbrarup. Krucifikset dateres til cirka 1475, og måler cirka 400 cm i højden, mens Kristusfiguren er cirka 200 cm. Langs korstræets kanter er der ud-

Holme klostets krucifiks, uden Kristusfigur.

skårne og bemalede bladværk. På korsets bagside findes en malet og spejlvendt gentagelse af forsidens korsfæstelsesscene inklusiv evangelistsymbolerne.

Korbuekrucifiks kontra triumfkrucifiks

En mindre undersøgelse af sognekirkerne i Aarhus Amt viser, at der i kirkerne er bevaret en del middelalderlige krucifikser, der går under betegnelsen korbuekrucifikser. Undersøgelsen bygger på en gennemgang af 124 sognekirker i Aarhus Amt, som er publiceret af Danmarks Kirker, se tabel 2 (næste side). Desværre er korstræerne ofte udskiftet gennem tiden, mens kun Kristusfiguren er bevaret. Derfor er det kun højden af Kristusfiguren, der indgår i denne

undersøgelse. Undersøgelsen viser, at Kristusfiguren på sognekirkernes korbuekrucifikser er betydelig mindre end Kristusfigurene på de danske cistercienseres triumfkrucifikser.

Kristusfiguren varierer mellem 46-165 cm og er i gennemsnit 102 cm høj.

Diskussion

Ved den visuelle undersøgelse af det store krucifiks fra Sct. Søren's Kirke i Gl. Rye blev der ikke fundet spor efter en påmalet Kristusfremstilling på korstræets bagside. Der blev dog lokaliseret rødbrune farvespor nedsvivet i korstræets sprækker. Dette viser, at bagsiden på et eller andet tidspunkt har været farvelagt.

Gennemgangen af de bevarede danske cistercienser-triumfkrucifikser viser, at der både er ligheder og forskelle. Krucifiksstørrelsen varierer, ligesom også de danske cistercienserkirker har varieret i størrelse. De bevarede kors-

*Ryd Klosters krucifiks, i dag i Munkbrarup Kirke.
Foto: Hans Lorenzen.*

træer er mellem 300-800 cm lange og Kristusfiguren mellem 152-300 cm med et gennemsnit på 231 cm.

En undersøgelse af korbuekrucifikser fra sognekirker i Aarhus Amt viser, at de krucifikser, der betegnes som korbuekrucifikser, har en Kristusfigur på mellem 46-165 cm. Korstræerne er ofte nye, så derfor giver det ikke mening at inddrage dem i undersøgelsen. Kristusfigurerne i sognekirkerne er i gennemsnit 102 cm høje i modsætning til Kristusfigurerne fra cisterciensernes triumfkrucifikser, som i gennemsnit er 231 cm og altså mere end dobbelt så høje.

Fælles for de undersøgte cistercienserkrucifikser er, at de er dobbeltsidede. Det vil sige, at de, foruden en figurfremstilling af den korsfæstede Kristus, også har en malet Kristusfigur på korstræets modsatte side (Sorø 2, Løgum og Ryd), mens enkelte korstræer ikke er undersøgt nærmere (Sorø 1 og Holme). Det dobbeltsidede kors synes at være kendetegnende for cistercienserne.

Krucifikset i Sct. Søren's Kirke er ikke beviseligt dobbeltsidigt. Hvad så med korsets størrelse? Kan den indikere, at korset stammer fra en klosterkirke? Korstræets og Kristusfigurens størrelser ligger inden for det spænd, der findes blandt danske middelalderlige cisterciensertriumfkrucifikser, mens Kristusfiguren er betydelig større end en tilsvarende fra en almindelig sognekirke. Spørgsmålet er, om korset måske kunne være skabt til den senmiddelalderlige ombygning af Sct. Søren's Kirke?

Sct. Søren's Kirke undergik flere om- og tilbygninger i sidste halvdel af 1400-årene frem mod reformationen i 1536. I samme periode synes byens opblomstring at finde sted i forbindelse med flere årlige kildemarkeder, rige handelsmuligheder samt øget søgning til valfartsmålet Sct. Søren's Kilde. Opblomstringen affødte en betydelig økonomi, der kom Sct. Søren's Kirke til gode og gjorde denne til en anseelig valfartshelligdom. Fra at have været en

Tabel 2

Sognekirker, Aarhus Amt	Datering af korbuercrucifiks	Kristusfigur, længde i cm	Korstræ, længde i cm (hvis oplyst)
Blegind	1500-tallets begyndelse	56	
Nim	1475	98	
Tolstrup	1400-tallets begyndelse	86	
Them	1400-tallets begyndelse	Minimum 126	
Vinding	1450-75	126	
Sønder Vissing	1500	110	
Røgen	1400-tallets slutning	110	
Hundslund	1450-75	115	
Ørting	1200	63,2	134
Tunø	1450-1500	46	
Kolt	1450-1500	155	235
Vejlby	1250-1300	165	
Skejby	1475	73	

almindelig sognekirke, blev kirken i flere byggefaser udvidet med længere kirkeskib, tværskib mod øst, kapeller samt et stort tårn, placeret mod øst.

Lige inden reformationen fremstod Sct. Søren's Kirke som et imponerende bygningsværk. Kirken kunne med sine næsten 55 meter ses langvejs fra og var i stand til at huse en betydelig mængde mennesker. I det daglige særligt pilgrimme, men den var af en så anseelig størrelse, at den i 1534 blev udvalgt til det vigtige møde mellem de jyske biskopper og den jyske og fynske adel i spørgsmålet om, hvilken konge der skulle sættes på den danske trone. Det er slet ikke utænkeligt, at det store crucifiks kunne have haft sin plads i denne store og fornemme senmiddelalderlige kirke.

Undersøgelsen af crucifikset gav os ikke et entydigt svar på, om det har hængt i Øm Klosterkirke. Størrelsen taler for, at det kunne have gjort det, men samtidig kunne størrelsen også indikere, at det lige så vel kunne have hængt i den store valfartshelligdom, som Sct. Søren's Kirke blev i løbet af senmiddelalderen.

Ved de visuelle undersøgelser af det store krucifiks fra Sct. Søren's Kirke blev der påvist farvespor på korstræet bagside. Det viser, at korstræet på et eller andet tidspunkt har været farvelagt. Hvis vi nogensinde skal få vished om, hvorvidt korset var dobbeltsidigt, så skal korstræet undersøges grundigt af en konservator med dybdegående metoder. Så det sidste ord er nok alligevel ikke sagt i denne sag endnu!

Denne artikel er her gengivet i en forkortet udgave. Den fulde artikel kan læses i Museum Skanderborgs Årbog 2021.

Referencer:

- *Danmarks Kirker*, Aarhus Amt, hæfterne 16-54. Nationalmuseet, Poul Kristensens Forlag.
- Kristensen, Hans Krongaard (2020): *Øm Kloster*. Jysk Arkæologisk Selskab.
- Larsen, Morten (2010): *Sct. Søren's Kirke, Gl. Rye*. Vejledning til Danske Kirker, 7. Forlaget Hikuin.
- Lorentzen, Vilhelm (1941): *De Danske Cistercienserkløsters Bygningshistorie*. København.
- Nyborg, Ebbe (1990): "Det gamle Sorø-krucifiks". Bonnier, A. C., M. Lindgren & M. Ullén (red): *Den monastiska bildvärlden i Norden*. Föredrag vid det 10:e nordiska symposiet för ikonografiska studier i Vadstena 1986.
- Williams, David H. (1998): *The Cistercians in the Early Middle Ages*. Gracewing, Cromwell Press.

Arkivmateriale:

- *Annoncebladet, Ry*. Artikel. På historisk detektivarbejde i Gl. Rye Kirke. Dateret onsdag d. 29. april 1992.

Webreferencer:

- Nationalmuseets online portal til Danmarks Kirker: <http://danmarkskirker.natmus.dk/> opslag om Rye Kirke, Sorø Kirke, Løgum Kirke, Fjenneslev Kirke, Tirsted Kirke.

Sommerudflugt til Vitskøl Kloster d. 12. juni 2022

Sæt kryds i kalenderen søndag d. 12. juni 2022, for da skal vi på sommerudflugt til det smukke og stemningsfulde Vitskøl Kloster, som Øm munkene stammer fra. Vi skal opleve ruinen og de stående klosterbygninger og se Vitskøl Klosters spændende urtehave.

Skitsen for dagens program vil i grove træk bestå i, at vi kører med bus fra Ry Station om morgenen med kurs mod Vitskøl. Undervejs vil der være kaffe og underholdning. Frokosten spises i Vitskøls café ”Skovhuset”, som ligger ved klosterhaven.

Der kommer et program, pris og tilmeldingsdato, så snart planlægningsudvalget har finpudset planen. Følg med på www.museumskanderborg.dk.

*Vitskøl Kloster nordfløj indefra og på modstående side udefra.
Fotos: Bent Koed Doktor.*

Udgravningerne af Øm Kloster

Af Hans Krongaard Kristensen

I slutningen af 1800-tallet fremvoksende der en stor interesse på Nationalmuseet for undersøgelser af vore gamle klostertomter. Heriblandt var der en undersøgelse i Vitskøl Klosterkirke med en prøvegravning i 1895 og en meget omfattende udgravning 1896-98. Ruinerne af den store og komplicerede kirke var visse steder bevaret i mere end mandshøjde, således at den store del af arbejdet simpelthen var fjernelsen af et bjerg af brokker på tomten. Alligevel blev arbejdet udført meget omhyggeligt med indsamling af et væld af formsten, der blev nøje registreret af den unge Ivar Hertzsprung.

Samtidig med den store undersøgelse prøvede man også at få klarhed omkring Vitskøls datterkloster Øm, hvor enkelte ruinrester og gode løsfund som et fint tilhugget granitkapitel lokkede til nøjere undersøgelse. Det førte til besigtigelser i 1893 og 1895 samt en mindre udgravning i 1896. Her blev Ivar Hertzsprung frigjort fra udgravningerne i Vitskøl og sat i gang i Øm. Resultatet her var blot fundet af et par uforståelige fundamentter samtidig med, at man blev involveret i nogle nabostridigheder.

Sammenlignet med de markante ruiner i Vitskøl var de beskedne rester i Øm meget nedslående. Vilkaerne var dog også ganske anderledes, idet man i Vitskøl kunne arbejde uforstyrret på herregårdens grund, mens klostertomten i Øm var opdelt på ganske mange små grundstykker. Undersøgelsen i 1896 blev ikke publiceret og ikke fortsat.

Næste gang, der blev foretaget arkæologiske undersøgelser i Øm, var først i 1910, hvor arkitekt C.M. Smidt blev tilkaldt efter afdækning af en muret grav. Fra det følgende år, hvor der blev fundet endnu en muret grav, gravede han herefter i talrige omgange forskellige steder, efterhånden som der åbnedes muligheder. De mange, mange jordlodder, som klostertomten var opdelt i, var bebygget med landsbyhuse. Stykke for stykke blev området købt op af Historisk Samfund for Aarhus Stift, udgravet og frilagt som ruinpark.

Det første skriftlige arbejde fra Smidts hånd om Øm Kloster synes at være en vejledning fra 1919 for besøgende i ruinparken – den kom senere i flere forøgede udgaver. Senere blev vejledningen udvidet med et afsnit om skeletter fremdraget i klostret, også den kom i mange udgaver.

Ganske tidligt blev der vakt en stor interesse for gravene ved Øm Kloster. Allerede i 1914 kontaktede C.M. Smidt den lokale læge dr. Kr. Isager for at få ham til at se på et skelet, der var fundet i en muret grav i koret. Det blev til en stor forskningsindsats for Isager, som i tidens løb kikkede på hundredvis af skeletter fra klostertomten. Ret hurtigt overgik udgravningen af de mange grave til museets kustode, Anders Andersen, der forfinede udgravningstek-

nikken omkring middelalderlige grave. Anders Andersen udgravede 701 grave på klostrets nordre kirkegård foruden et meget stort antal grave i kirken. Arbejdet blev væsentligst udført i 1930'erne.

C.M. Smidt gravede i Øm Klosters tomt med mellemrum i perioden 1911-41. I en alder af 69 år ledede C.M. Smidt sin sidste udgravning i Øm, hvor han afdækkede de nordlige tværskibskapeller og østenden af højkoret med en bispegrav.

Kirken var nu frilagt og udlagt som ruinpark sammen med den sydlige del af klosterbygningerne; men de to dele var ikke sammenhængende. De var delt af både en tværvej løbende nogenlunde, hvor sydfløjen befandt sig, og en vej diagonalt hen over fratergården.

Det mellemliggende område blev udgravet af professor Olaf Olsen (lærestolen i Middelalderarkæologi, Aarhus Universitet), da det var lykkedes at få omlagt den tværgående vej og opkøbt den sidste parcel, der adskilte de to undersøgte områder af klostertomten. Gennem fire år (1975-78) gennemførtes en omfattende udgravning med deltagelse af mange studerende og med inddragelse af diverse specialister. Udgravningen var meget resultatrig og gav oplysninger om det samlede anlæg samtidig med, at der opsamledes en meget

Det ikoniske foto fra udgravningen i 1941.

Til venstre med plusfours bibliotekar Ejler Haugsted, der som formand for Historisk Samfund for Aarhus Stift gennem en menneskealder stod for opkøb af grundstykker på klostertomten.

Til højre for ham i uniformslignende påklædning arkitekt C.M. Smidt fra Nationalmuseet, der i en alder af 69 år ledede sin sidste gravning i Øm Kloster.

Nede i udgravningen ses museumsleder Anders Andersen, der i årenes løb overtog udgravningen af skeletterne, og her foretager den sidste afdækning af bispegravene i højkoret.

Foto: K. Baunsgaard, Ry.

stor mængde middelalderlige genstande. Udgravningerne medførte en lang række afledede artikler.

Ved Olaf Olsens sidste udgravningskampagne i 1978 eftersøgte man planceringen af den ældste kirke, men fandt i stedet rester af en senmiddelalderlig bygning øst for østfløjen. Derfor iværksatte Øm Kloster Museum i 1986 en mindre undersøgelse af bygningen i et grundstykke, der var købt op af Miljøministeriet. Herved fandt man komplicerede bygningsrester og uforklarlige kanalforløb.

Med henblik på en afklaring af bygningsresternes sammenhæng og de mystiske kanaler besluttede Afdelingen for Middelalderarkæologi ved Aarhus Universitet af afholde uddannelsesgravning i Øm Kloster i årene 1994-96 under ledelse af Hans Krongaard Kristensen. Undersøgelsen, der blev udført med større sammenhængende felter, kunne klart vise, at der var tale om et stort hus, som var gennemstrømmet af en kanal. Kanalen var oprindeligt anlagt i 1313 og ændret lidt ved opførelsen af huset i 1495. Den ret store bygning havde kældre overdækket med hvælv. Udgravningerne er publiceret i forskellige omgange.

Af de to klosterkanaler, der omgiver den afdækkede del af klostertomten, blev den østre påvist af C.M. Smidt i 1921, som dengang kaldte den for den nyfundne kanal, idet han tidligere kun havde arbejdet med kanalen i vest. Nu var ingen af kanalerne dateret præcist, men da Smidt tidligst havde arbejdet med den vestre kanal, var det for ham den ældste.

For at få klarhed over alderen af i det mindste én af kanalerne, blev der i 2006 af Afdelingen for Middelalderarkæologi i samarbejde med Skanderborg Museum foretaget en arkæologisk undersøgelse i den østre kanal. På forhånd var vi vidende om, at kanalens sider var kantet af planker. Undersøgelsen gav gode oplysninger om trækonstruktionen og ved en dendrokronologisk undersøgelse også en omtrentlig datering. Stolperne var omhyggeligt hugget i firkant, således at der manglede splintved (de yderste bløde årringe). Derfor kan man ikke foretage en helt præcis datering; men vurderingen er, at træet tidligst kan være fældet i 1173 og nok kun et begrænset antal år senere. Alt taler således for, at den østre kanal er broder Martins fra Øm Klosters tidligste år, sådan som det omtales i klostrets krønike.

Der er ganske givet udført flere arkæologiske undersøgelser i Øm end ved nogle af vore andre middelalderlige klostre. Dette betyder dog langtfra, at klostret er totalt udgravet. Vi har kun en ganske tilfældig viden om den ydre gård og kender ikke engang størrelsen på den. Den ydre gård, som dog var en integreret del af klostret og omgivet af klostermuren, har omfattet store økonomibygninger som stalde og lader samt en vandmølle. Klostermuren kendes mod syd, hvor den har været grundmuret, men er ikke påvist for hovedparten af forløbet – formentlig fordi muren har befundet sig længere væk fra den centrale del af klosteranlægget end almindeligvis opfattet. Vi har heller ingen

fornemmelse af, hvor klosterporten, som må have været eneste adgang til klosteret har stået. Vurderet ud fra andre anlæg skal vi forestille os en egentlig portbygning af anseelig størrelse.

Der er stadig behov for nye arkæologiske udgravninger i Øm Kloster.

Kilde: Hans Krongaard Kristensen: *Øm Kloster*, 2020.

Mindeord for Tove Tindall

Tove havde interesse for og stor viden om klosterhaven og lægeplanterne. Med madpakke og kørende i sin røde 2CV var hun en fast del af museets havegruppe og en uvurderlig hjælp i håndlugningen af ruin og have, sådan husker vi hende. Hun berigede os gennem en række artikler om klosterplanter i ØKV nyhedsbrev, hvor hun skrev om kongelys, fingerbøl, kulsukker og rude på en interessant og informativ måde.

Tove var gennem en årerække at finde i Øm Klosters Venners bestyrelse (fra 1990-erne -2016), og i rigtig mange år som foreningens sekretær. Hendes rejselyst bragte hende mange forskellige steder hen på kloden, altid med det formål at hjælpe andre. Og at hjælpe faldt hende altid nemt.

Tove var en fast del af netværket omkring Øm Kloster Museum, hvor hun deltog i arrangementer og aktiviteter.

Tove Tindall

* 8. maj 1938.

† 24. februar 2021.

Ære være hendes minde.

Tove Tindall på Øm Kloster.

Skanderborg Slotskirke fylder 450 år

Af Heidi Torp og Kristian R. Skovmose, sognepræster i Skanderborg

Frederik d. 2.'s beslutning i 1561 om totalt at lukke og nedrive Øm Kloster blev klosterets fald, men det blev samtidig startskuddet til storhed for Skanderborg Slot med bl.a. opførelse af en hovedbygning med et slotskapel. Kapellet blev indviet i 1572, altså for 450 år siden, og – sjovt nok – 400 år efter klosterets grundlæggelse i Øm.

Skanderborg Slotskapsels, dvs. den nuværende Slotskirkes, 450 års jubilæum skal naturligvis markeres. Skanderborg Menighedsråd nedsatte i 2021 en arbejdsgruppe med repræsentanter fra Museum Skanderborg, Øm Kloster Museum, Skanderborg Amatørteater, Slotskirkens rundvisere, Skolekirke Samarbejdet i Skanderborg Provsti, enkeltpersoner og flere menighedsrådsmedlemmer.

Arbejdsgruppens festplaner, som fortsat er under udvikling, kommer forhåbentlig til at appellere til rigtigt mange i Skanderborg og omegn og skabe en levende og stærk historiebevidsthed om egnens spændende fortid, som vi stadig lever med og af.

Skanderborg Slotskirke.

Festuge og festweekend

Uge 37 er udnævnt til festuge for Slotskirken med bl.a. forfatter Lisbeth Weitemeyer med en fortælling i Slotskirken om Anna Sophie Reventlow; "Troskab" og en korkoncert med Madrigaler fra Christian d. 4.'s tid. En aften inviteres børn til at opleve Slotskirken i pandelygtens skær.

Ugen krones med en festweekend. Lørdag bliver der markedsstemning omkring Slotskirken med noget for alle aldre og sanser; Der bliver mulighed for at opleve skuespillere fra Skanderborg Amatørteater i flotte renæssance-dragter; at deltage i en banket samt at få smagsprøver på madretter inspireret af tiden omkring Slotskirkens indvielse. Der kommer musikere og spiller renæssancemusik. I dagens løb vil Slotskirkens fortællere indivi interesserede i historier om Skanderborg Slot og Slotskirke.

Søndag d. 18. september står den på morgenkaffe på Slotsbanken og efterfølgende festgudstjeneste med biskop og kongelig konfessionarius Henrik Wigh-Poulsen som liturg assisteret af sognets præster.

Foredrag, koncert, udstilling af billeder og bøger, rundvisninger

I årets løb er det planen, at sognets forskellige aktiviteter får et islæt af jubilæum for eksempel i form af foredrag ved højskoledage mv.

Museum Skanderborg har en betydelig samling af malerier af Slotskirken. Et udsnit bliver udstillet i Slotskirken sammen med amatørteaterets dragter.

I årene løb er der skrevet adskillige bøger om Skanderborg Slot og Slotskirken; forhåbentlig lykkes det os at etablere en udstilling af bøgerne som inspiration til læsning for historieinteresserede. Et samarbejde med Skanderborg Bibliotek er på vej.

Noget for børn

Museum Skanderborg formidler løbende Slotskirkens historie til forskellige aldersgrupper. I jubilæumsåret skal et samarbejde imellem museet og Skole-Kirke-Samarbejdet i Skanderborg Provsti gerne bringe jubilæet ind i skoleklasserne i Skanderborg og omegn. I dagene 5.-7. september 2022 inviteres skoleklasser fra hele Skanderborg kommune med til at fejre jubilæet.

Udvalgte bevarede kirkelige tekstiler fra middelalderen

Af Ingeborg Doktor

Tekstiler til kirkeligt brug er en gammel foreteelse. Fra den første menigheds alterborde til den nuværende folkekirkens går der en lige linje af fine stoffer, broderede duge og smukke vævninger.

I tørre og varme klimaer, f. eks. Egyptens, kan tekstiler overleve i tusinder af år. I Danmark derimod, er det våde og kolde klima tekstilers værste fjender. Enevælden betød desuden, at alt hvad der var bevaret, blev samlet i København, hvor to store bybrande desværre betød, at der ikke er meget bevaret

Antependium i glas og ramme i Rødding Kirke, hvor det kan ses. Kirken er åben dagligt. Rammen er 95 x 83 cm. Foto: Bent Koed og Ingeborg Doktor.

Nærbillede af antependiet, hvor man kan se broderiteknikken.

Foto: Ingeborg og Bent Doktor

af det materiale, som havde overlevet århundreder siden reformationen.

I Rødding kirke, nær Viborg, er der bevaret et sjældent eksemplar af et antependium fra 1400-tallet, nu ophængt i kirkens skib. Man formoder, at det er syet i Asmild kloster, for man ved fra udgravninger, at klosterets nonner syede, og den tætte beliggenhed underbygger denne formodning. Det er syet med stikkestering i fladsyning og kædesting med skinnende silketråde på hørbund. Det var på et uvist tidspunkt fjernet fra alteret og lagt op på kirkens loft, hvor det lå i umindelige tider. En lokal konfirmand Karen Møller, gift Finch, blev sammen med sit hold omkring 1935 vist rundt på kirkeloftet, og der var lidt sparken til en tøjbylt, som lå på gulvet. Karen var allerede en dygtig brodøse, og hun så, at det var et broderi. På den måde kom det efter en restaurering til at hænge i Kirken. Skals håndarbejdsskole har for flere år siden syet en kopi. Motivet på

Karens gravsten på Rødding kirkegård. Bemærk titlen "OBE".

Foto: Ingeborg Doktor.

Syredskaber fundet ved udgravning af Ring Kloster i 1972. Indgår i Museum Skanderborgs samlinger.

Hendes arbejde blev belønnet med en OBE (Order of the British Empire). Hun døde i 2018 og ligger begravet på Rødding kirkegård sammen med sin engelske mand. Sådan førte et stykke middelaldertekstil til et spændende liv i nutiden.

Nærmere Øm lå Ring Kloster, hvis udgravning bød på adskillige synåle, så syning har også her været en del af nonnernes hverdag, sandsynligvis ofte på kirkeligt betonet materiale. I middelalderkirken var der behov for adskillige typer tekstiler lige fra messehagler til alterduge, klæde til alterkalken og mere derimellem.

På Grønland var man isoleret og den sidste beretning fra en besøgende i 1400-tallet fortæller om et bryllup i kirken, hvor det eneste, man havde, var en gammel slidt alterdug. Vi ved ikke noget om alteret i Øm, var der et prægtigt broderi eller var der en beskeden dug? Sandsynligvis det sidste, for cistercienserne var ikke til pragt.

I Domkirkemuseet i Aachen er der et klædningsstykke af interesse for Øm. Den hellige Bernhard besøgte i 1247 kirken for at opildne til at deltage i det forestående korstog og celebrerede ifølge overleveringen messen iklædt en blå messehagel. Den er i en yderst skrøbelig

Syredskaber fundet i Øm. Munkene har nok ikke haft en systue, men har haft brug for at kunne reparere deres tøj.

stykket er en lang række af helgener, der holder deres attributter i hænderne. Karen, som allerede var meget optaget af broderiet og dets restaurering, fik et eventyrligt liv i England, hvor hun oprettede en afdeling på Victoria and Albert Museum (V&A) til konservering af gamle tekstiler. Senere kom hun til Hampton Court Palace, hvor hun forestod restaureringer af kongelige tekstiler. Hun oprettede også en skole for vævere. Hun var selv en dygtig væver og underviste i konservering af tekstiler og vævninger.

*Bispekåben i Aachen.
Snittet på kåben viser
alderen. I middelalder-
ren var skuldrene ikke
markeret.*

*Collage af Ingeborg
Doktor.*

tilstand og kun delvist bevaret, men museet udstiller en moderne rekonstruktion. Om den nu har været båret af Bernhard stiller moderne forskning et stort spørgsmål ved. Den synes af forskellige årsager at være tidligst fra 1265 blandt andet på grund af ornamenterne. At den tilskrives Bernhard af Clairvaux beror måske på dekorationerne og den blå farve som er farven på jomfru Marias kåbe. Hagelen er det ældste bevarede liturgiske klædningsstykke i Aachen. Den er syet i silke og er med ægte perler og guldtråd. Perlerne henviser til Himlens uendelige rigdom. Bladornamenterne henviser til livets træ og frelsen gennem nadverens vin.

Måske vil nogen spørge hvorfor jeg inddrager et udenlandske tekstil? Men middelalderkirken var universel, og det som blev brugt det ene sted kunne lige så vel være brugt et andet sted.

Til sidst en tak til Sognepræst Niels-Peter Lund Jacobsen og graver Birgit Pluszek for venlig hjælp til artiklen, uden hvem historien om Karen ikke var kommet med.

Kilder:

- Cathedral treasury of Aachen 2019.
- Tegn og undere i Grønland af Jens Rosing, 1999.
- Artikel i skalk om Ring kloster. Årgang 1972, nr. 6,
- Wikipedia om Karen S.S. Finch.

Formandens beretning

Af Torben Christensen

Det er lidt forstemmende her for 3. gang at skrive beretning omringet af covid-19. Det er bare øv, men så kom jeg til at tænke på et lille digt af Johannes V. Jensen, hvor sidste strofe lyder:

*Men Sol og Maane vil bestå
Og jorderig, selvom du dør,
Med Hav og Kontinenter paa
Vil vende sig i lys som før.*

Bare han får ret.

Museet på Øm har klaret sig godt gennem coronakrisen. Mange gæster har besøgt Øm og belært af erfaringer fra 1. nedlukning i 2020 etableredes en ny og større museumsbutik, der helt som forventet har bidraget positivt til Museum Skanderborgs drift.

Jeg er sikker på, at mange af jer er spændte på, hvorledes det går med planerne om et nyt museum på Øm. Sidste år var der usikkerhed om hvorvidt, der kunne skaffes finansiering til at erhverve de to ejendomme, der er basis for overhovedet at kunne drømme om et nyt museum. Finansieringen er nu skaffet og ejendommene er ØM's, hvorfor der så kan indledes forhandlinger

Friluftsgudstjeneste i kirkeruinen d. 22. juni 2021 med sognepræst Benjamin Würtz Rasmussen. Foto: Bent Koed Doktor.

med fredningsmyndigheder mv. Det er dejlig nyt.

De forskellige coronarestriktioner forår og sommer 2021 gjorde, at vi måtte aflyse vores generalforsamling 3 gange. Efter sidste aflysning var vi nået til sommerferien og kunne først indkalde sidst i august med fare for endnu en aflysning. Bestyrelsen syntes ikke, det gav mening at afholde generalforsamling, når vore aktiviteter og museets stort set var afsluttet. Derfor besluttede bestyrelsen at aflyse generalforsamlingen 2021. Beretningen var udsendt med nyhedsbrev nr. 24, og regnskabet blev tilsendt alle medlemmer pr. mail. Måske noget vi skal fortsætte med? Når vi ser tilbage på de sidste 20 års generalforsamlinger, må jeg sige, jeg med sindsro står på mål for beslutning om aflysningen.

Selv med de mange restriktioner, som forår og sommer bød på, lykkedes det alligevel at få afviklet stort set alt planlagt, bortset fra det største og måske vigtigste for museet, nemlig ”Klosterfestivalen”.

Venneforeningen lykkedes med ”Munkenes morgen og naturen vågner” med det i mange år faste team, Otto Andersen og Kirsten Kjærulff. Også friluftsgudstjenesten blev afholdt med sognepræst Benjamin Würtz Rasmussen ved roret.

I samarbejde med Øm Kloster Museum afholdtes en koncert med Esbern Langkniv og Tom Bilde. Esbern Langkniv har udgivet en CD med sange fra interessante steder langs Gudenåens løb, heriblandt en sang om Øm og munkenene. 89 gæster fandt Øm og græsplænen mod syd denne sensommeraften. Trods gratis adgang må det vist siges at være en succes. Arrangementet blev finansieret af Øm Klosters Venner, og som det vil fremgå af regnskabet, var det trods et tilskud fra Kulturpuljen Skanderborg på 3.000 kr. ikke helt billigt for foreningen. Heldigvis fik klosterbutikken solgt en masse klosterøl, så museet fik noget ud af det. Publikum var glade, musikken lidt rustik, men med få guitargreb kan man godt skabe god stemning.

Udover de nævnte arrangementer har Museet selv stået for en del aktiviteter, hvor enkelte af vore medlemmer i større eller mindre grad har bistået med hjælp. Jeg nævner lige kort: Dagskursus i begynderbotanik og blomsterpresning, Vild med vilje i samarbejde med Skanderborg kommunes naturteam, Bi og honning i klostret ved Kristian

*Munkenes Morgen med udsigt over Mossø.
Foto: Bent Koed Doktor.*

Skovmose, Museum i lommelygtens skær og derudover 4 søndage med rundvisninger i klosterruinerne.

Til slut, i tilknytning til omtale af arrangementer, bare en information om årets sommerudflugt, som i år naturligvis går til Vitskøl, med Hans Krongaard Kristensen som guide. Hvis vi kan nå mere bliver det koblet på turen.

På trods af coronarestriktioner er det alligevel lykkedes at få hjælpen til Øm, og bestyrelsesarbejdet til at fungere. Der skal lyde en stor tak til de frivillige, der har manøvreret i et minefelt af sprit, mundbind, pas og forsamlingsloft og alligevel fået Øm Kloster til at fremstå både vild og overskuelig.

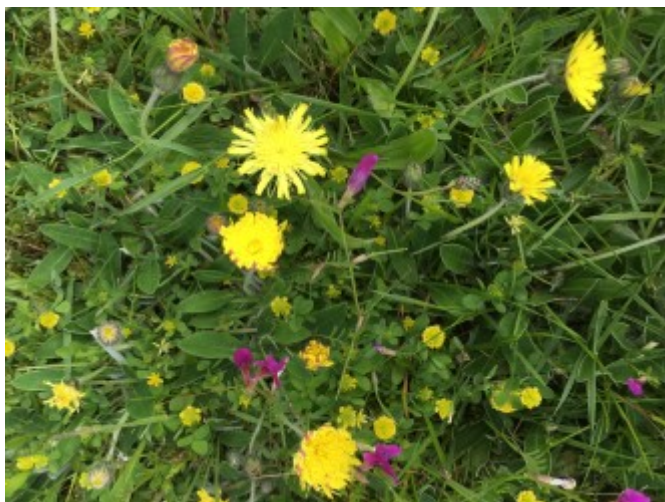
Som sædvanlig skylder vi vores altid smilende museumsinspektør Lene Mollerup stor tak for smidighed og positivitet, når vi kommer med ønsker og forslag. Også personalet, som jo faktisk hedder Susan, skal have tak for, at vi altid føler os velkomne.

En tak også til Bent Doktor, der trods stort arbejdspress i perioder, altid finder rum til at ordne medlemslister eller sende mails ud til vore medlemmer. Også i nyhedsbrevets layout har Bent en finger med.

Og til sidst en stor tak for engagement og smidighed i bestyrelsen, som desværre mistede Jan Bech Andersen, der døde 21. januar 2022. Jan var det længst siddende bestyrelsesmedlem og vil blive savnet både for sin historiske og arkæologiske viden. Ære være hans minde.

Til slut vil jeg kigge lidt fremad. Tænker på en sæson uden restriktioner, masser af aktivitet, både de klassiske og forhåbentlig en masse festligheder, ikke mindst når "munkene" fra Vitskøl ankommer til Øm. Jeg håber at se rigtig mange af jer på Øm henover sæsonen, som starter 12. april. Jeg er sikker på, der vil være hvidt brød og kaffe, når der bliver åbnet.

Tak for 2021 og velkommen på Øm.

*Vild med Vilje.
Blomstrende græs-
plæne.
Foto: Susan Kipp.*

Danmarks første pavebesøg

af Lene Møllerup

Tirsdag den 6. juni 1989 landede pave Johannes Paul II ved flyvestation Værløse nord for København og kyssede den danske jord i silende regn. Han blev budt velkommen af daværende statsminister Poul Schlüter, inden han kørte til Fredensborg for at møde Dronningen. Det var Danmarks første pavebesøg.

Paven hed oprindeligt Karol Wojtyła. Han var født 18. maj 1920 i Polen, og var pave fra 1978 frem til sin død 2. april 2005, og så var han den første ikke-italienske pave siden 1522.

Over de næste to dage holdt han to friluftsmesser: Ved Vor Frue Kloster på Åsebakken, Høsterkøb nord for København og ved Ømborgen ved Ry. Han var til aftensang i Roskilde og til et fælleskirkeligt møde i København, inden han torsdag den 8. juni, om morgenen, fløj videre til Sverige for at fortsætte sin rundrejse i de nordiske lande.

Paven på Ømborgen

Dagen efter ankomsten til Danmark, onsdag den 7. juni fløj paven til Østjylland for at afholde en messe ved Ømborgen. Ømborgen har været et katolsk lejrcenter siden 1948, oprindeligt bygget som samlingssted for unge katolikker. Det ligger kun 1,5 km vest for Øm Kloster. Ømborgen var velegnet til pavebesøget. Her var kirke, lejrfaciliteter og god plads. Alligevel skulle der lånes 12 hektar jord i forbindelse med de godt 13.000 gæster, der kom for at opleve paven på tæt hold.

Pavens ankomst var sat til kl. 15.45, men netop som den ventende forsamling fik øje på heli-Paven stiger ned af helikopteren.
Foto: Arne Nyboe.

*Paven og biskop H.L. Martens.
Foto: Arne Nyboe.*

kopterne, som bragte paven til Øm-borgen, fløj et lille motoriseret svæ-vefly ind over det luftrum, der var lukket i de fire timer, hvor pavebe-søget fandt sted. Flyet blev behørigt eskorteret ud af sikkerhedszonen af et militærfly og en helikopter, inden pavens helikopter kunne lande kl. 15.56.

Paven blev i det jyske modtaget af en seks mand stor modtagelsesko-mitè bestående af politimester Er-ling Lomholt, Odder, der havde ansvaret for pavens sikkerhed under besøget i Jylland, borgmester i Ry

*Paven hilser på vej til messen.
Foto: Arne Nyboe.*

*Paven hilser på publikum. Paven i prosession med paraplyer. Korsang.
Foto: Arne Nyboe.*

Ejner Gadegård, museumsleder for Øm Kloster Museum Holger Garner Nielsen, pastor Lars Messerschmidt, statskovridder Johannes Rafn, Silkeborg, Hans Otto Poul Pedersen, Silkeborg, som var hovedorganisatoren bag pave-messen samt gårdejer Gunner Mikkelsen, der stillede jord til rådighed for arrangørerne. Som medlem af modtagelseskomitéen fik Holger Garner Nielsen lejlighed til at overrække paven en gave fra museet. Gaven var en kopi af Øm Klosters Krønike på latin og dansk i pragtbind. Krøniken var indbundet af cisterciensermunke på deres bogbinderi i klostret Myrendal på Bornholm.

Efter modtagelsen begav Paven sig sammen med modtagelseskomiteen i procession til Ømborgen, hvor han fik mulighed for at hilse på den store forsamling bag afspærringerne, inden han afholdt messe på terrassen foran Ømborgen. Vejret klarede op, efter at truende tunge skyer lå og lurede endte dagen som en smuk og varm sommerdag. Paven sagde i sin prædiken: *'Det er med stor glæde, at jeg fejrer denne eukristi (messe) sammen med jer alle i disse smukke omgivelser, hvor ruinen af cistercienserklostret minder os om evangeliseringen af det vestlige Danmark for mange århundreder siden'*. Sådan fik Paven skabt en forbindelse til det gamle kloster, som han udmærket var klar over, lå tæt ved.

Kl. 19.00 var oplevelsen slut og paven besteg atter helikopteren for at flyve væk. De besøgende havde fået besked på at blive i området, indtil paven var ude af syne. Herefter fandt en større logistisk opgave sted med at afvikle trafikken og slutningen på et vellykket pavebesøg.

Bod på Ømborgen. Foto: Arne Nyboe.

*Paven. Herunder afgang mens livvagterne holder øje.
Foto: Arne Nyboe.*

*Paven vinker farvel.
Checkpoint ved indgangen til Ømborgen. Fotos: Arne Nyboe.*

Sikkerhedsopbud ud over det sædvanlige

Inden pavebesøget fandt et større sikkerhedsmæssigt opbud sted. En stor radius omkring Ømborgen blev behørigt undersøgt, inden Pavens ankomst. I tiden før og under pavebesøget deltog ca. 300 politifolk i sikkerheds- og serviceopgaver fra hele det midt- og vestjyske område, alle under politimesteren i Odder. Politimand Arne Nyboe var på det tidspunkt stationeret i Rigspolitiet og deltog i sikkerhedsopgaver på stedet. Derfor var det muligt for ham at gå frit rundt og få lejlighed til at fotografere begivenheden. Museet har modtaget en række billeder fra ham som gave, som ses i denne artikel.

Politiet overvåger området.

Foto: Arne Nyboe.

På Ømborgen blev der etableret et nødhospital, som kunne tage sig af paven, hvis det værst tænkelige skete. Samtidig skulle det fungere som nødhospital for de mange tusinde besøgende. På Silkeborg Sygehus stod et beredskab med fire overlæger klar til at behandle paven samt hans livvagter. Tilsvarende foranstaltninger fandtes også på hospitalet i Skejby. I tiden inden pavebesøget modtog Silkeborg Sygehus bl.a. oplysninger fra Vatikanet om pavens og hans livvagners blodtyper.

Øm Kloster og pavebesøget

Øm Kloster Museum viste i anledningen af pavebesøget udstillingen ”Øm Kloster og Rom” - en udstilling om klostrets tilknytning til paverne gennem tiden. Museumsleder Holger Garner Nielsen var i januar 1989 på besøg i Rom for at hente inspiration til udstillingen, som gennem plancher viste en oversigt over alle paver gennem tiden, samt hvilke paver munkene i Øm var i kontakt med.

I ugen omkring pavebesøget blev der flaget, efter behørig indhentet tilladelse fra justitsministeriet, med Vatikanets gulhvide statsflag, side om side med Dannebrog fra diget ved museets indgang.

Vatikanstatens flag er kvadratisk og består af et gult og et hvidt felt. I det hvide felt ses Apostlens nøgler, som symboliserer nøglerne til Himmeriget, kronet af den pavelige tiara. I heraldisk sammenhæng repræsenterer gult og hvidt metallerne guld og sølv. En anden tolkning indebærer, at den venstre

Holger Garner Nielsen med Øm Klosters gave til paven.

”guldnøgle” er et symbol for magten i Himmelen, mens den højre ”sølvnøgle” er et symbol på magten på Jorden.

Pavebesøget varede knap fire timer, men blev en oplevelse ud over det sædvanlige for dem, som deltog. Både Holger Garner Nielsen og Arne Nyboe omtaler begivenheden som en af deres livs største oplevelser. Den karismatiske pave Johannes Paul II skabte med sit besøg i Danmark en grobund for dialog mellem trossamfundene og på Øm-borgen tryllebandt han 13.000 danskere – katolske såvel som lutheranere – den sommerdag i 1989, men han satte aldrig sin fod på klosterets grund.

Kilder:

- Århus Stifts Årbøger 1990/91.
- Horsens Folkeblad, artikel 7. juni 1989 i Skanderborg Historiske Arkiv.
- Midtjyllands Avis, artikler 2. juni og 7. juni 1989 i Skanderborg Historiske Arkiv.
- Uge-Bladet, artikel 14. juni 1989 i Skanderborg Historiske Arkiv.
- Arne Nyboe, personlige erindringer, januar 2022.

*Hundefører med hund.
Foto: Arne Nyboe.*

Øm Kloster, Århusbispen og Hellig Niels

Af Brian Patrick McGuire

Det har altid undret mig, at Øm Kloster i 1250'erne gik fra at være Århusbispens øjesten til at blive udsat for bispens krav og overgreb. Det er klart, at klosterkrøniken kun giver os munkenes side af kontroversen, men det er forståeligt, at det var en chokerende oplevelse for munkene, at de bisper, som tidligere begunstigede klostret kom til at vise fjendskab. Visse danske historikere, som Niels Skyum-Nielsen, har forsøgt at afsløre munkene som løgnagtige. Men det har været umuligt for mig at afvise munkenes fortællinger. De skrev for at forsvare deres levevis. De blev udsat for mere end en propagandakrig. Deres eksistens blev truet, som da lægbrødre blev angrebet.

Øms sammenstød med Århusbispen blev en del af den kirkekamp, der rasede i 1250'erne og 1260'erne. Århusbisperne Peder Ugotsen og Tyge støttede kong Kristoffer mod ærkebiskop Jakob Erlandsen, mens cistercienserne anså Erlandsen som deres håb og forsvarer. Det større opgør var imidlertid noget, som munkene helst havde undgået. Det, som de oplevede med biskop Peder Ugotsen efter tre år uden en biskop i Aarhus, var at "fra sit bispedømmes første stund gav han sig da til at modvirke os". (Olriks oversættelse, s. 32) Det må have været rystende, efter klostret havde oplevet hans forgænger Peder Elavsens forkærlighed for munkene, som sluttede, da han blev begravet i den nye kirke foran Marias alter i 1246.

Den dag i dag kan besøgende på Øm Kloster se Peder Elavsens grav, og den minder om de gode tider i Øm, da Århusbisperne nød at komme på besøg i klostret. Munkene havde ingen forklaring på denne ændring fra varm støtte til fjendskab, kun at Ugotsen "var fra tidligere tid vor fjende og altid uven med brødrene af vort hus." Den krønikeforfatter, der skrev disse linjer, udtrykte håb om, at den nye biskop ville ændre holdning, men det skete ikke.

Hvorfor gik det så galt? Var det blot et spørgsmål om personligheder eller var der andre faktorer, som fik Peder Ugotsen og senere Tyge til at bekæmpe munkene? En af årsagerne til deres holdning kan være, at Århusbisperne forsøgte at råde bod på bispistolens forholdsvis sene udvikling. Mens Ribe, Roskilde og Viborg i løbet af 1100-tallet fik domkapitler, skete dette i Århus først i 1203. Det var omtrent på den tid, at beslutningen blev taget at flytte domkirken fra stedet, hvor Vor Frue Kirke befinder sig i dag, til den nye med Sankt Klemens Kirke. Her blev kongesønnen Niels begravet. Niels blev anset som en helgen, og der var begyndt at komme pilgrimme til hans grav for at søge helbredelse.

Aarhus Domkirke og Hellig Niels' kult udviklede sig sammen i løbet af

1200-tallet. Selvom Niels' helgenlegende, som vi kender den i dag, er meget mangelfuld som historisk kilde, indeholder den et rigt materiale med hensyn til almindelige menneskers tillid til Niels' evne til at hjælpe dem med mirakler til at overkomme livets genvordigheder. Biskop Peder Ugotsen og hans domkapitel ønskede, at Niels' hellighed skulle få kirkens officielle anerkendelse, og derfor sendtes en henvendelse til paven, der besvarede den i 1254. Paven skrev til bisperne i Slesvig og Viborg, samt abbeden i Øm, at de skulle undersøge efterretninger om mirakler, samt om Niels' livsførelse. Et år senere kom der endnu et pavebrev til bispem i Viborg og abbeden i Øm. Svaret som paven havde fået var ikke tilstrækkeligt. Derfor skulle brevets modtagere gennemgå rapporterne om Niels' helbredelser og udspørge dem, der påstod, at han havde bistået dem.

Så vidt vi ved, kom sagen ikke videre. Det er sandsynligt, at udpegningen af Øms abbed i undersøgelsen sikrede, at paven ikke fik de oplysninger, han efterlyste. Øm var i 1250'erne blevet Århus bispens fjende, og derfor havde Øms abbed ingen interesse i at sikre, at Århus fik en helgen. Selvom pilgrimme strømmede ind til den nye domkirke og bad ved Hellig Niels' grav, kunne der ikke være tale om en *translatio* eller flytning af hans grav som en officiel anerkendelse af hans hellighed. Odense havde sin kongehelgen Knud. Viborg havde også en helgen, Kjeld, som bispem fik lov til at helgenkære. Men Aarhus havde kun en lokalkult og ingen anerkendelse fra Rom.

Øms abbed har måske ikke direkte bekæmpet anerkendelsen af Niels som helgen, men det er sandsynligt, at han ikke udførte de undersøgelser, som pa-

Valborgsaften ved Skt. Nikolaus kilde (Niels kilde). Akvarel af Frederik Visby, ca. 1850. Efter B. Kjær: Frederik Visbys Århus, 2005.

ven efterlyste. Øm havde andre anliggender at passe, og Peder Ugotsens fjendskab betød, at munkene ikke kunne føle sig forpligtet til at berige Århus Kirkens ry.

Cistercienserne havde ikke brug for helgenkult. De ønskede ikke ligefrem at invitere pilgrimme til deres klostre. De levede afsondrede, og det var kun gejstlige som bisper, der var velkomne til at komme på besøg. Men dette skulle ske udelukkende i forhold til munkenes ønsker og ikke med krav om en vis modydelse.

Hellig Niels og hans kult blev begrænset til Aarhus. I dag er hans grav forsvundet fra domkirken, og det er nødvendigt at tage ud på Strandvejen for at se den kilde, som har hans navn og er blevet genskabt af kommunen. Munkene i Øm har ikke omtalt Niels i deres krønike, men det virker sandsynligt, at deres abbeders tilbageholdenhed med at følge pavens bud har medvirket til Niels' manglende helgenkåring.

Aarhus' domkirke blev bygget og senere omdannet til en imponerende højgotisk skikkelse, som landets længste kirke. Øm Klosters kirke forsvandt i 1500-tallet, og det er kun en del af fundamentet, som i dag er synligt. Egentlig var Hellig Niels og munkene i Øm hinandens allierede i udviklingen af den

Hellige Niels' kilde i dag. Foto: Wikipedia.

kristne kirke i middelalderens Danmark, men 1100-tallets gode tider blev til 1200-tallets kontroverser og sammenstød. Øm Kloster overlevede, men mistede dets gunstige forbindelse til Aarhus' bisp, og denne kom til at betragte Øm Kloster som en fjende. En trist historie, men den har trods alt efterladt en krønike, hvis indhold beriger vort kendskab til Danmarks middelalder. Til syvende og sidst var Hellig Niels og cistercienserne på samme hold i deres søgen efter Guds nærvær.

Gave fra foreningen

Øm Klosters Venner har givet en gave til Øm Kloster Museum.

Gaven er en multimaskine, som både er en græstrimmer, en hækkeklipper og en minisav. Den er til stor glæde for museets frivillige, og her på fotoet ser vi den i brug.

Tilbageblik på Øm Klosters 800 års jubilæum i 1972

Sammenfattet af Lene Mollerup baseret på Holger Garner Nielsens erindringer og skrifter.

”Et 800 års jubilæum er ikke nogen helt almindelig begivenhed” sådan sagde Øm Kloster Museums tidligere museumsleder Holger Garner Nielsen i 1972 om jubilæet. Museumsudvalget fra Historisk Samfund for Aarhus Stift (som dengang ejede og drev Øm Kloster Museum) samt Øm Kloster Museums personale planlagde festlighederne gennem et samarbejde med den daværende cistercienserorden i Danmark, repræsenteret ved klostrene Sostrup og Myrendal samt cisterciensernes ordenskapitel i Rom. Det blev besluttet, at festlighederne skulle markeres med en cisterciensermesse i Øm. Jubilæumsfesten fandt sted den 19. juni 1972. Herunder bringes Holger Garner Nielsens stemningsfulde beretning med egne ord fra selve dagen:

”Det havde øsregnet om natten, og da hele arrangementet i høj grad var afhængigt af vejsituationen, var det med stor lettelse, man kunne konstatere,

Prior Frans van Haaren, Myrendal kloster taler til forsamlingen.

at skyerne ud på morgenen spredtes for at give plads for solskin og høj himmel med enkelte, drivende skybanker”.

Et groft trækors var i dagens anledning rejst i kirkens højkor, og et intermistisk alterbord, beklædt med stof i cistercienserdragtens gullvide farve og prydet med Cisterciums våben var opstillet på fundamentrester i koret, som rimeligvis stammer fra det oprindelige højalter. På alteret stod en markbuket og messerede (messeudstyr) udlånt af Maria rene Hjertes Kapel i Ømborgen, hvis kirketjener, hr. Udengård, assisterede som sakristan ved messen. Begivenheden havde samlet 200-300 interesserede og venner af Øm Kloster.

Historisk Samfunds formand, arkivar Finn H. Lauridsen, bød forsamlingen velkommen og indledte med en oversigt over Øm Klosters lange historie, idet han bl.a. fremdrog stedets yngste historie, hvor klostret så at sige er genopstået, men som museumsinstitution og fortidsminde. Formanden mindes den indsats, der af museumsarkitekt C. M. Smidt, dr. Kr. Isager, inspektør Anders Andersen og bibliotekar E. Haugsted var gjort ved udgravningen af Øm Kloster.

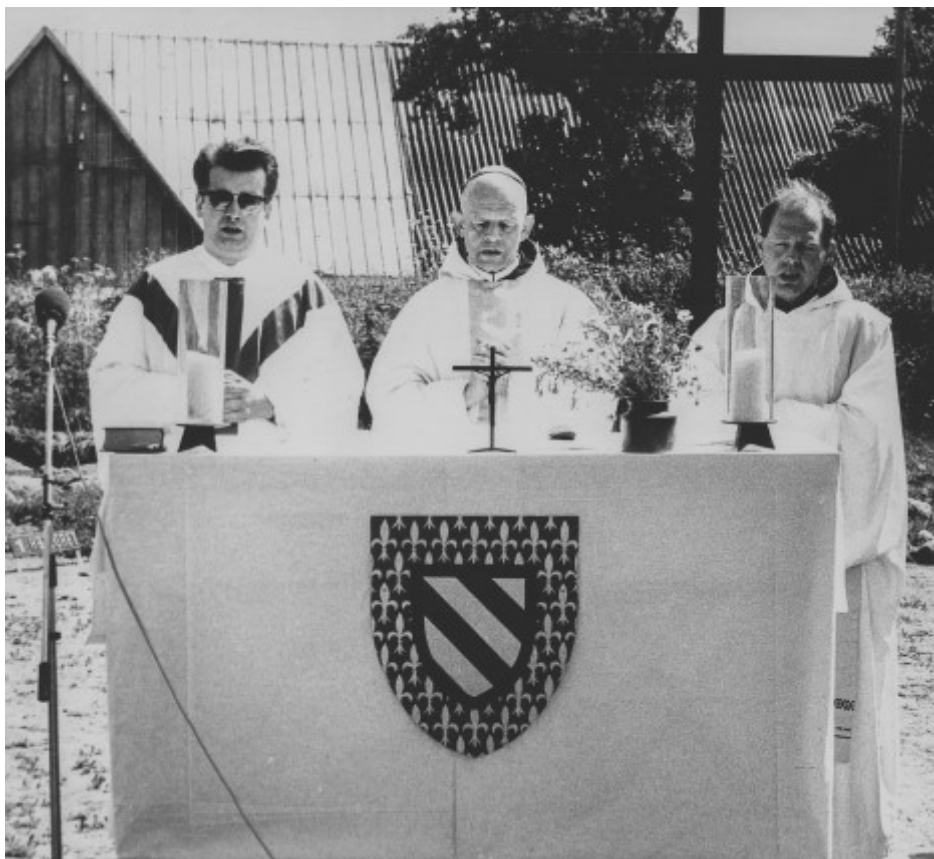
Efter Finn H. Lauridsen talte prior Frans van Haaren, OCSO, Myrendal kloster på Bornholm, om cistercienserordenens nutidige opdeling i to grene og bestræbelserne for en genforening. Der mangler ikke kærlighed, kun organisation, sluttede prioren.

Cistercienserordenens generalabbed Sighard Kleiner taler til forsamlingen.

Cistercienserordenens generalabbed schweizeren Sighard Kleiner, talte direkte og bevægende til sine kære hensovende medbrødre og ønskede, at ordenens tak og beundring måtte nå dem i evigheden. Kulminationen på denne smukke højtidelighed var den hellige messe celebreret af generalabbed Sighard Kleiner, Prior Frans van Haaren og præmonstratenser pater le Maire, Silkeborg. Herved levendegjordes det gamle abbedi påny, og klosterkirken tjente for en stund sit gamle formål. Den liturgiske korsang under messen varretoges af et lille kor ved pater Kiel, SJ, Århus.

Efter messen bragte borgmester Jørgen Nielsen sin hilsen fra Ry Kommune med tilsagn om hjælp til rydning og sanering af Øm Klosters nye udgravningsfelt. Fru Esther B. Pedersen, Ry, overrakte museet inspektør Anders Andersens originale tegninger og opmålinger fra udgravningen af Øm Klosters

Alteret prydet med Cisterciums våbenskjold opstillet på fundamentrester i koret. Bag ved alteret står midterst Sighard Kleiner og til højre Frans van Haaren.

hospitalskirkegård som jubilæumsgave.

Sidste taler var arkitekt Johannes Hertz, som på Rigsantikvarens vegne, overdrog brugsretten til Kulturministeriets ejendom Munkevej 8, til Historisk Samfund for Århus Stift/Øm Kloster Museum. Finn H. Lauridsen takkede for hilsner, gaver og gode ønsker og indbød langvejsfarende gæster til en let lunch på Gl. Rye Kro.

Om aftenen var Sostrup Kloster vært ved en jubilæumsmiddag, hvorunder flere taler hyldede cistercienserorden for dens snart tusindårige virke og rettede en tak til Historisk Samfund for initiativet til højtideligholdelsen af Øm Klosters 800-år.

Jubilæumsfesten blev transmitteret i TV-avisen og refereret og kommenteret i den midtjyske regionalradio samt i en række dagblade. Den smukke mindenhøjtidelighed i Øm Klosterkirkes ruiner gjorde et stærkt indtryk på den deltagende forsamling. Den var i høj grad en begivenhed, som var anderledes, og som på en værdig og livsnær måde, formåede at bygge bro over århundrederne”.

Som omtalt blev museets nye hovedkvarter, indgang og udstillingshal taget i brug i jubilæumsåret. Bygningen Munkevej 8, der tidligere var landsby-

Forsamlingen i Øm Kloster kirkes ruin i gang med messen.

en Emborgs købmandsforretning, blev stillet museet til rådighed af Ministeriet for Kulturelle Anliggender. Bygningen havde gennemgået en gennemgribende restaurering og ombygning ved arkitekten Johannes Hertz, og fremstod ved åbningen med billetkontor, personalerum, udstillingshal, to toiletter, lager og redskabsrum. Sådant fremstår bygningen til stadighed. I jubilæumsåret blev der vist en udstilling i de nye lokaler om Øm og forbindelsen til Rom, og der blev trykt en jubilæumsplakat, og museet fik sit eget jubilæumsstempel. Af de talrige lykønskninger skal her fremføres sonet til 800-års dagen forfattet af lektor C. E. Hamlet, Ingeniørskolen, Horsens:

CARA INSULA

*Øm Kloster, stå nu op af døde!
Nu ser jeg dig, du "kære ø"
Laudamus lyder, et Te Deum
Hen over Mos- og Gudensø.
Lyslevende går mig imøde
Den store, iltre abbed Jens.
Du fik dit hug – memento mori!
Og klerke skrev og skrev imens
om broder Martin,
om bisp Gunner,
om bisp Svend, den kære ven.
Fra tusind grave nu de fulgte
lægmænd og brødre, som sov hen,
de syge, arme og forfulgte
står op og takker dig igen!*

Kilder:

- Abbed for et skyggekløster. Øm Kloster og cistercienserordenen 1960-2000. *Øm Kloster Museum Nyhedsbrev 2001:1*.
- Omkring 800-års jubilæet. *Århus Stifts Årbøger 1972-73*.

Vejen til Øm

Vandretur fra Vitskøl kloster til Øm Kloster

Af Lene Mollerup

Ideen med en vandretur fra Vitskøl til Øm for at markere klostrets jubilæum, blev vendt på et bestyrelsesmøde i Øm Klosters Venner i oktober. Bestyrelsen syntes om ideen, og nu er første etape overstået. I weekenden den 5. og 6. marts mødtes en gruppe af vandreentusiaster og klostervenner på Vitskøl Kloster, og begav sig ud på samme rejse som munkene.

Da gruppen forlod Vitskøl Kloster, var de klædt i munkedragter for symbolsk at vise deres samhørighed med Vitskøl Kloster. Munkene, der grundlagde Øm Kloster, blev nemlig sendt afsted fra Vitskøl Kloster for at grundlægge et datterkloster af Vitskøl i Midtjylland (i Aarhus Stift).

”Munkenes” første etape blev tilsmilet med høj sol, en blikstille, blå fjord og en lige så blå himmel, hvilket gjorde turen til en ekstra god oplevelse. Fra klostret krydsede munkene strandengene og gik langs Bjørnsholm bugt. Efter et par kilometer aflagde de sig munkedragterne og ikklædte sig vandretøjet. Første dags vandring gik over Ertebølle til Risgårde, en tur på 17 km. Herefter blev vandrene hentet tilbage til en velfortjent middag og overnatning i de

De 14 deltagere i munkedragter er ved at gøre klar til at forlade Vitskøl Kloster. Foto: Bent Koed Doktor.

historiske rammer på Vitskøl Kloster. Søndag morgen fortsatte turen, hvor flere grupper tilsammen gik strækningen Risgårde til Skals, en strækning på ca. 33 km. Så strækningen Vitskøl - Skals blev gennemført ved fælles indsats i weekenden den 5.-6. marts, og vandrerne tilbagelagde sammenlagt ca. 50 km.

Planen er, at vandringen finder sted i weekender og hverdage i løbet af marts og april. Næste etape bliver af Hærvejens vandreroute fra Skals til Viborg. Planen er at iklæde sig munkedragter på turen gennem Viborg for at gøre opmærksom på turens formål og Øm Klosters jubilæum. I skrivende

“Munkene” på vej ud af Vitskøl Kloster. Foto: Bent Koed Doktor.

“Munkene” på vej og på nederste billede er “munkene” nået ned til stranden. Det er Vitskøl Kloster i baggrunden. Fotos: Bent Koed Doktor.

stund finder begivenheden sted den 19. marts. Herefter vandres der fra Viborg til Tange den 24. marts. Det blev dog helt til Kongensbro på dagen (red.).

Fra Tange (Kongensbro Kro) går vandrerne langs trækstien mod Sminge og herfra til Veng. Den sidste etape går fra Veng mod Øm Kloster. Inden modtagelsen i Øm, tager vandrerne atter munkedragterne på.

Turene er tænkt som dagsetaper og kan tages i større eller mindre bidder. Alle er velkomne til at gå med. Man står selv for transport til og fra dagsetaperne, eller man kan i fællesskab arrangere samkørsel. Når turene er planlagt, bliver strækningerne og datoer lagt ud på museets hjemmeside.

Vil du vide mere, er du velkommen til at kontakte museumsinspektør Lene Møllerup, tlf. 86 89 81 94 og mail lmo@museumskanderborg.dk

Etaperne ca.

Fra Skals til Viborg ca. 20 km. fandt sted den 19. marts.

Fra Viborg (Asmild) til Tange ca. 17 km. fandt sted den 24. marts.

Fra Tange til Sminge ca. 21 km. finder nok sted den 30. marts.

Fra Sminge til Veng ca. 20 km. finder måske sted den 7. april.

Fra Veng til Øm ca. 14 km. i Påsken omkring museets åbningsdag.

Turen fortsatte langs stranden til Ertebølle og flere fulgte med. Herunder samles "Munkene" for at lægge dragterne og fortsætte uden dem.

Vigtige årstal for Øm Kloster

Tidslinje for Øm Kloster med nedslag over nogen af de vigtige begivenheder for kloster og museum.

- 1165 **Munkene begynder deres rejse** fra Cistercienserklosteret i Vitskøl Kloster til Sminge for et kort ophold.
- 1166 Munkene bosætter sig i Veng, hvor de overtager et benediktinerkloster.
- 1168 Munkene forlader Veng og flytter kortvarigt til øen Kalvø i Skanderborg Sø.
- 1172 **Øm Kloster grundlægges** en forårsdag - ifølge Øm Klosters Krønike.
- 1191 Biskop Svend dør og gravlægges i den første Kirke, munkene har bygget i Øm.
- 1207 Øm Klosters Krønike påbegyndes. Krøniken er munkenes egen beretning om de første 100 år af klostrets liv.
- 1222 Abbed Gunner af Øm bliver biskop af Viborg.
- 1246 Abbed Mikkell gravlægges i kapitelsalen. Biskop Peder Elafsen begravnes i koret.
- 1257 Allehelgensaften, klostrets nybyggede - anden kirke indvies.
- 1554 Fortegnelse over Øm Klosters ejendele kaldet 'Inventariet' skrives.
- 1560 Klostrets sidste abbed forlader Øm.
- 1561 Klostret nedlægges og nedbrydning påbegyndes.
- 1580 Kirkevæрге Claus Glambeck henter sten fra Øm til Grædstrup Kirke.
- 1606 Klostrets arkiv er på Skanderborg Slot.
- 1893 Nationalmuseet besigtiger tomten første gang.
- 1896 Første udgravning ved Øm Kloster.
- 1910-1941 Omfattende udgravninger bl.a. af kirke og kirkegården.
- 1911 Historisk Samfund for Aarhus Stift opkøber jord i Emborg med udgravning og afdækning af klosteret for øje.

- 1924** Øm Kloster Museum åbner.
- 1926 Klosterhaven anlægges.
- 1936 Kong Christian den 10. besøger museet.
- 1938 Abbed Gunners mindesten indvies.
- 1941 Biskop Peder Elafsens grav findes og udgraves i kirkeruinen.
- 1972** Fejring af 800 året siden klostrets grundlæggelse.
- 1975-78 og 1981 Det centrale kloster udgraves.
- 1988 Øm Kloster bliver en selvejende institution. Gravoverdækningerne i ruinen etableres.
- 1989 Pave Johannes Paul besøger Ømborgen og får overrakt en kopi af Øm Klosters Krønike.
- 1986 og 1994-96 Udgravning af Klostrets sygehus og vandkanal.
- 2007 Øm Kloster Museum bliver en del af Museum Skanderborg. Udgravning i østre kanal daterer denne til 2. halvdel af 1100-tallet.
- 2007 Festfejring 750 året for klosterkirkens indvielse.
- 2017 Nye formidlingsplaner for Øm - Museum for klostreliv - påbegyndes.
- 2017 Event hvor en del af Øm Kloster bygges i pap ved kunstneren Olivier Grossetête og interesserede.
- 2022 850 år siden klostrets grundlæggelse år 1172 i Øm.

Det sker på Øm Kloster i 2022

April

Tirsdag d. 12. april, kl. 10:00.

Museet åbner for sæsonen, og der vil være morgenkaffe og brød til de morgenfriske.

Maj

Søndag d. 8. maj, kl. 04:30-06:00.

Munkenes morgen og naturen vågner ved Otto Andersen og Kirsten Kjærulff. Sansedyldt morgen med natur- og kulturoplevelser ved Mosø.

Tirsdag d. 24. maj, kl. 20:00.

Friluftsgudstjeneste i Øm Klosterkirkes ruin ved pastor Anna Bojsen-Møller.

Juni

Søndag d. 12. juni.

Sommerudflugt til Vitskøl Kloster.

Mere om tid og indhold følger.

Juli

I munkenes fodspor - rundvisning i klosterruinen på Øm Kloster.

- søndag d. 3. juli, kl. 14:00,
- søndag d. 10. juli, kl. 14:00,
- søndag d. 17. juli, kl. 14:00,
- søndag d. 24. juli, kl. 14:00 og
- søndag d. 31. juli, kl. 14:00.

August

Lørdag d. 20. august.

Kunst og Kultur under åben himmel. Vejen til Øm - lydvandring. Mere om tid og indhold følger.

Oktober

Torsdag d. 20. oktober, kl. 17:30-20:30.

Museum i lommelygtens skær.

Oplev stemningen på Øm Kloster i skæret fra månen, fakler og levende lys, når museet holder aftenåbent i efterårsferien.

Vigtigt:

Følg med på Øm Kloster Museums hjemmeside:

www.museumskanderborg.dk

for arrangementer, der endnu ikke er fastlagt i kalenderen.

Der vil løbende blive lagt aktiviteter ud henover jubilæumsåret.

Adresseændringer til medlemskartoteket bedes sendt på E-mail til venner@k-doktor.dk

Kom med i

Øm Klosters Venner

Vær medlem et år for 100,- kr. eller hele husstanden for 150,- kr.

Kontingent indbetales på konto:
Reg. nr. **1551** konto nr. **9197583**
eller MobilePay: **759665**

Øm Klosters Venner

Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
tlf. 86 89 81 94

www.museumskanderborg.dk